
ТРАНЗАКЦИОННИ РАЗХОДИ ПРИ КОЛЕКТИВНИТЕ СИСТЕМИ ЗА ОПОЛЗОТВОРЯВАНЕ НА ОТПАДЪЦИТЕ В ЕС

Гл. ас. д-р Щерьо Ст. Ножаров¹

УНСС – София,
катедра „Икономикс“

Резюме: В изследването се идентифицират институционални дефекти на действащия модел на управление на отпадъците в ЕС. Анализът е фокусиран върху икономическия модел на „разширена отговорност на производителя“ и колективните системи за управление на отпадъците. Целта на изследването е създаване на модел за измерване на транзакционните разходи при дейността на организациите по оползотворяване на отпадъци. Моделът е тестван чрез анализ на българските колективни системи за управление на отпадъците, които прилагат законодателството на ЕС от 10 години. Избран е отпадъчният поток на отработените масла и излезлите от употреба нефтопродукти заради неговата икономическа важност и малкото изследвания, които го анализират. Повечето изследвания до момента разглеждат основно отпадъците от опаковки, смесените битови отпадъци или излязлото от употреба електрическо и електронно оборудване. Въздействието на изследването е насочено към подпомагане на процеса за създаване на „кръгова икономика“ в ЕС стартирал през 2015 г.

Ключови думи: кръгова икономика, транзакционни разходи, институционални дефекти, разширена отговорност на производителя, колективни системи за управление на отпадъците.

JEL: L14, Q53.

Европейският съюз предприе значителни усилия в края на 2015 г. за промяна на своя икономически модел с предложението на законодателния пакет за създаването на „кръгова икономика“ (COM/2015/0595). Мотивите за това предложение могат да се обобщят

¹ E-mail: nozharov@unwe.bg.

като повишаване на ресурсната ефективност на икономиката, намаляване на публичните разходи за депониране на отпадъците, подобряване на политиките по здравеопазване и околна среда.

През 2011 г. Европейската комисия публикува кратък списък от суровини (напр. волфрам, берилий, германий и др.), които са стратегически за европейската икономика (COM/2011/0025). От списъка се вижда, че местонахождението на тези суровини е изключително на територията на държави извън ЕС. Високата динамика на цените на международния пазар на суровини и честите политически промени в управлението на тези трети за ЕС държави създава висок риск за европейската икономика. В същото време битовите отпадъци, генерирани на територията на ЕС, в голяма степен ги съдържат. Това извежда на преден план целта за подобряване на политиката за управление на отпадъците като особено важна за постигането на висок икономически растеж, базиран на иновационни технологии, изискващи редки ресурси.

Важна част от икономическите инструменти за управление на отпадъците е въвеждането на принципа за „разширена отговорност на производителите“ (Directive 2008/98/EC, Art.8). Един от начините за неговото изпълнение е чрез „колективни системи за управление на отпадъците“, които обединяват усилията на множество производители, търговци и вносители–генератори на отпадъци. Това обединяване цели да постига намаляване на финансовата тежест за фирмите и в същото време увеличаване на общественото благополучие чрез намаляване на отпадъчните потоци и ефективното им управление.

Този модел, въведен през 2008 г. ((Directive 2008/98/EC), се прилага вече десет години и неговите резултати са спорни. В началото на цитирания по-горе пакет на ЕС за въвеждане на кръгова икономика е посочено, че още 600 млн. тона годишно отпадъци на територията на ЕС е възможно да бъдат повторно използвани или рециклирани. Това е приблизително 25% от общото количество на генерираните отпадъци, което освен замърсител е и източник на ценни суровини за икономиката. Тази неефективност, от една страна, и намаляващите на глобално ниво изчерпаеми ресурси за икономиката са достатъчни, за да провокират изследователски интерес по темата.

Целта на настоящата публикация е да идентифицира причините за ниската ефективност на европейския модел за управление на отпадъците чрез методологията на институционалната икономика и да създаде модел за измерване на транзакционните разходи на колективните системи за управление на отпадъците.

Обект на изследването ще бъдат колективните системи за оползотворяване на отпадъците, чрез които се реализира принципът за разширена

отговорност на производителя. Предвид ограничения обем, предметът на изследването ще се фокусира върху отпадъчния поток на отработените масла и излезли от употреба нефтопродукти. Този избор е провокиран и от малкото анализи, свързани конкретно с този отпадъчен поток. Повечето научни публикации коментират отпадъците от опаковки и смесените битови отпадъци. Териториално изследването ще бъде ограничено за България в качеството ѝ на държава – членка на ЕС, но изводите биха могли да бъдат използвани за всяка една от останалите европейски държави.

Значението и ефектите от изследването ще позволят да се подобри ефективността от прилагане на текущата система за управление на отпадъците и да се осигурят повече ценни суровини за икономиката. На следващо място ще дадат възможност да се оптимизират икономическите инструменти на новия пакет за преминаване към „кръгова икономика“, като се избегнат дефектите на сегашния модел.

1. Литературен преглед

Независимо от малкото време, което е минало от представянето на пакета за създаване на кръгова икономика от Европейската комисия през 2015 г., вече съществуват научни публикации, свързани с него. Една от най-новите е на Richard Hughes (2017). Тя представя актуалната нормативна институционална среда, в която следва да се развива кръговата икономика. Основен извод за новия елемент на тази среда е, че нормативните документи на ЕС не биха работили ефективно без установяването на формални технически стандарти за тяхното прилагане. Това би позволило възможност за стриктен контрол и би изключило различната интерпретация на правилата на ЕС в различните държави – членки, както се случва в момента. Цитираната публикация на Hughes (2017) не съдържа подробен анализ на принципа за разширена отговорност на производителя и не засяга конкретно колективните системи за оползотворяване на отпадъци, поради което не дублира целта и методологията на настоящото изследване.

Анализ на икономическото значение на модела на кръгова икономика съдържа публикацията на Ying and Li-jun (2011). Значението ѝ е свързано с подробното сравнение между управлението на зелената верига на доставки и управлението на традиционната верига на доставки. Според авторите управлението на традиционната верига на доставките е свързано с класическата представа за максимизирането на печалбата като основна цел на фирмата, която изключва увеличените разходи за зелен мениджмънт. Но, от друга страна, те виждат възможност за предприятията,

които прилагат зелено управление на веригата на доставките да развият конкурентни предимства. Първо, култивирането на пазарната среда към зелено потребление (чрез медии, училища и др.) с обяснение на ползите за обществото ще доведе до по-високо търсене на продуктите на фирмите, прилагащи зелен мениджмънт. Второ, култивирането на зелена корпоративна култура чрез по-строг публичен контрол на спазване на екологичното законодателство и убеждаването на корпоративните служители в ползите от зеления имидж за фирмата. Трето, изграждане на стратегическо сътрудничество, така че по цялата верига на доставките дългосрочно да се работи само с доставчици, които прилагат зелен мениджмънт, а другите да бъдат изключени. Четвърто, при масово прилагане това би довело до по-висок международен имидж на държавата и съответно по-високо търсене на продуктите на фирмите с експортна ориентация. Цитираната публикация на Ying et al. (2011) не съдържа подробен анализ на принципа за разширена отговорност на производителя и не засяга конкретно колективните системи за оползотворяване на отпадъци, поради което не дублира целта и методологията на настоящото изследване.

Разширената отговорност на производителя и колективните системи за оползотворяване на отпадъците са разгледани в редица публикации, но нито една от тях не се дублира с настоящото изследване като цел, методология и изводи. Една от тези публикации е на M. Dubois (2012). В нея той обобщава множество предходни публикации по темата и разглежда разширената отговорност на производителите, като извежда някои критики, свързани със слабите стимули за превенция и рециклиране на отпадъците. Тези критични изводи са обосновани с въвеждането на статични цели, липса на достатъчно икономически инструменти или координация между тях. Според него може да се въведе данък за колективните системи върху несъбраните отпадъчни фракции или данък за производителите върху използването в производството на първични природни ресурси, което да стимулира рециклирането или повторното използване. Отчита, че високите субсидии за разделно събиране намаляват стимулите за екодизайн на продукта, който ограничава още на ниво продуктово проектиране възможния отпадък.

Dubois (2012) също така разглежда и колективните системи за управление на отпадъците. Според него те представляват възможност за минимизиране на транзакционните разходи на производителите. Като те хен недостатък посочва еднаквата вноска за оползотворяване на вид продукт (напр. хладилници) в края на неговия жизнен цикъл, независимо от разликите във вложените материали, което не стимулира екодизайна.

Доколкото транзакционните разходи са само споменати от Dubois

(2012) като налични при управлението на отпадъците, то те са представени във връзка с цената на мониторинга за незаконно изхвърляне на отпадъци. Като социални разходи могат да бъдат определени посочените от него разходи, породени от тайни споразумения в рамките на колективните системи за управление на отпадъците между участниците в тях.

Транзакционните разходи при управление на отпадъците са също така косвено засегнати и от други автори, като например Calcott and Walls (2005). Те използват транзакционните разходи като един от множеството елементи на модел на общо равновесие на производството, потребление, рециклиране и депониране. Но ги свързват единствено с ефекта от данъци и субсидии, насочени към управление на отпадъците. Те считат, че при пазарните подходи – транзакционните разходи са много по-високи от модела с данъци и субсидии. Аналогично транзакционните разходи при управление на отпадъците са разгледани и от Shinkuma (2007) и Ino (2011).

2. Структурен анализ на транзакционните разходи при колективните системи за оползотворяване на отпадъци

За основа при изследването на структурата на транзакционните разходи при колективните системи за оползотворяване на отпадъци ще бъде ползван моделът на Coggan, Whitten and Bennett (2010), който включва характеристиките на транзакцията, особености на трансакторите и текущата институционална среда. Въпреки че посоченият модел е ориентиран предимно към създаването на екологични политики и провеждането им от правителствени институции, той може да се използва като изходна основа и да бъде модифициран.

Характеристики на транзакцията

Общо дефиниране на транзакцията. Според Рамковата директива за отпадъците (Directive 2008/98/EC, art.21, para.3) основният метод за оползотворяване на отработени масла е „регенериране“ и той се прилага приоритетно.² Дефиниция на регенерирането е дадена в същата директива

² Разпоредбата на Рамковата директива е въведена в България с чл.3 от Наредбата /НОМОН/. Задължението за прилагане на основния метод регенериране се определя и от комплексното разрешително на подизпълнителя. Според чл.28, ал.1, т.2 от Наредбата /НОМОН/, когато подизпълнителят има комплексно разрешително, издадено съгласно Глава седма, раздел II от Закона за опазване на околната среда (ЗООС), какъвто е масовият случай, той е длъжен да оползотворява отработени масла чрез метода на регенериране.

(Directive 2008/98/EC, art.3, para.18), според която регенериране на отработени масла е всеки процес по рециклиране, чрез който могат да се произведат базови масла чрез рафиниране на отработени масла.³ Получените в процеса на регенериране „базови масла“ вече не са отпадък (Directive 2008/98/EC, art.6, para.1), а основната суровина от съдържанието на моторни, трансмисионни и индустриални масла, които се продават в търговската мрежа. Тоест, получените от оползотворяване на отпадъци от отработени масла – базови масла, се търгуват и имат икономическа ценност формираща пазарна цена. Така предметът на изследваната транзакция в началния си етап е отпадък, а в крайния – търговска стока.

Институционалните характеристики на транзакцията ще бъдат представени чрез специфичността на активите, честотата и времетраенето на транзакцията.

На първо място ще бъде изследвана *специфичността* на активите.

Ползвайки дефиницията на Williamson (1996), ще определим спецификата на активите – обект на транзакцията, която изследваме, като относително висока. Оползотворяването на отработени масла в България чрез процеса на регенериране се извършва само от две предприятия, които притежават необходимия технически капацитет и разрешителни документи. Този процес изисква сериозна техническа база и висококвалифициран персонал, което е свързано с висока първоначална финансова инвестиция. Също така изисква и дълъг период на издаване на различни разрешителни документи (напр. Комплексно разрешително по смисъла на Закона за опазване на околната среда). Процесът на регенериране изисква специфични вложения (преработка чрез добавяне на присадки) и действия (Directive 2008/98/EC, art.21, para.3). Това определя наличието на физическа специфика на актива, което има положителен ефект върху величината на транзакционните разходи и ги увеличава.

На второ място ще бъде разгледана *честотата и времетраенето* на транзакцията. Специфичността на актива предопределя в голяма степен честотата и времетраенето на транзакцията. Предвид нормативно установените процедури (Закон за управление на отпадъците 2012, чл.18) честотата на транзакцията е ежегодна, като нейното времетраене продължава през цялата година. Продължителността е детерминирана от големите количества, които трябва да се съберат и преработят (40% от пуснатите на националния пазар масла и нефтопродукти). От една страна, това е повтаряема транзакция – предполага натрупването на опит и разработ-

³ Разпоредбата на Рамковата директива е въведена в България с §1, т.2 и т.22 от Наредбата /НОМОН/.

ването на подробна договорна документация от страните, които я извършват. От друга страна, предмет на транзакцията са големи количества от специфичен актив с голяма продължителност на реализиране на транзакцията. И двете изискват сложен процес на мониторинг. Влияние върху транзакцията оказват и трети страни (държавата, НПО), които контролират процеса или имат интерес да го наблюдават. Тяхното поведение е трудно предвидимо от основните контрагенти – възложител и преработвател. Предвид това честотата и времетраенето на транзакцията имат неутрален ефект по отношение на размера на транзакционните разходи.

Особености на транзакторите

Обща характеристика на колективните системи за оползотворяване. Колективните системи за оползотворяване на отпадъците работят при условията на преотстъпен обществен ресурс, което води до задължение за тези системи за спазване принципа на публична ефективност в тяхната дейност. Въпреки че колективните системи за оползотворяване на отпадъците се регистрират като дружества по търговското законодателство, изискванията за тяхната регистрация в България са дадени в Закона за управление на отпадъците (2012), който съществено изменя характера им на класическо търговско дружество.⁴ Те нямат право да разпределят печалба. Също така не могат да издават търговски ценни книжа и не могат да отпускат кредити и гаранции на трети лица.⁵ В допълнение те не могат да се преобразуват.⁶ Важно е, че според Закона за управление на отпадъците (2012) колективните системи за оползотворяване не могат да имат предмет на дейност, различен от управление и/или самостоятелно извършване на дейностите по разделно събиране, рециклиране и оползотворяване на масово разпространени отпадъци.

На практика няма търговец, който да не работи с цел печалба и на когото да е забранено каквото и да е по търговския закон, а единственото му разрешено да е изпълнение на публична цел по екологичното законодателство, което да урежда и основната му дейност. Неразпределянето на печалба и всички други ограничения нареждат колективните системи за

⁴ Вж. чл.16, т.3, чл.17, ал.1, ал.2, §1, т.16 от ДР на Закона за управление на отпадъците (2012).

⁵ Те не могат да издават облигации и акции с купони за дивидент, не могат да отпускат кредити и гаранции по кредити на трети лица, както и поемането на менителни задължения, не могат да издават акции на приносител.

⁶ Те не могат да се преобразуват чрез вливане, сливане, разделяне, отделяне, отделяне на еднолично търговско дружество или прехвърляне на цялото имущество на едноличния собственик на капитала освен в случаите на вливане или сливане на организации по оползотворяване.

оползотворяване по-близо до неправителствените организации, а екологичните им цели, комбинирани със забраната да работят за печалба, ги определят като организации установени в публична полза. Това задължава имплицитно, колективните системи за оползотворяване в своята дейност да спазват принципа за публична ефективност.

Особеностите на транзакторите ще бъдат разгледани чрез ограничената рационалност и опортюнизма.

Ограничената рационалност на транзакторите е представена от сложността на проблемите, които следва да решават, и обема информация, която трябва да анализират (Coggan et al. 2010). Високата специфичност на актива, изведена в разгледаните характеристики на транзакцията, предполага наличието на сложни проблеми и висок обем информация, с която договарящите страни ще трябва да се справят. В условията на постоянни промени на нормативните правила за отпадъците на национално и на европейско ниво поведението на транзакторите изисква чести корекции. Също така изисква нужда от време за проучване и набиране на опит по коригираните нормативни изисквания. Изключително малобройният персонал (средно от двама човека) на българските колективни системи за оползотворяване на отпадъци от отработени масла в същото време намалява капацитета на тези организации за действие в променлива среда при необходимост за обработка на обемна техническа и нормативна информация. Вероятността за неправилни решения се увеличава, което влияе положително върху величината на транзакционните разходи.

Опортюнизмът на транзакторите ще бъде представен чрез възможността на страните да се възползват, като представят невярна информация или спестяват предоставянето на информация, както и при усложнени възможности за мониторинг (Falconer and Saunders, 2002). Високата физическа специфика на актива създава труден за мониторинг производствен процес по събирането, регенерирането на отработените масла и превръщането им в базови масла, както и възможните последващи операции с тях. От друга страна, малобройният административен капацитет на възложителя (колективната система) не дава възможност за контрол на място при изпълнителя. Тези особености създават възможност за обективна неинформираност на възложителя, от която изпълнителят може да се възползва опортюнистично, за да максимализира печалбата си от транзакцията. Страните също така нямат общи ценности. Колективната система–възложител като организационна форма е по-близка до НПО, защото има тясно дефиниран предмет на дейност по екологичното законодателство и няма право да разпределя печалба. Докато изпълнителят е търговско дружество, създадено с цел максимализиране на печалбата, работещо в условията на дуопол с възможност за пазарно надмощие.

Неопределеност на текущата институционална среда

Директивите на ЕС, регулиращи управлението на отпадъците не конкретизират модел на колективните системи, който да се прилага унифицирано в отделните държави – членки. Това е оставено на националните законодателства (European Commission, 2012) при постигане на целите, посочени от ЕС. Първичните правила на управлението на отпадъците от отработени масла са дадени в самата Рамкова директива за отпадъците (Directive 2008/98/EC, art.3, para.3,18; art.21).⁷ Според българското законодателство (Закон за управление на отпадъците 2012, чл.14) колективната система за оползотворяване на отпадъците има две възможности. Едната е, тя сама да изпълни целите на своите членове, ако разполага с необходимия капацитет. Другата възможност е да сключи договор с търговско дружество, което разполага с необходимия технически капацитет и има съответните разрешителни документи, което да изпълни от името на колективната система целите на членовете ѝ.

Нито една от българските колективни системи в областта на отработените масла не е създала собствен капацитет за целия период на изследването (2007–2017). Според данни от Търговски регистър (2017), средната стойност на ДМА (дълготрайните материални активи) на колективните системи за оползотворяване на отработени масла е 2000 евро, а най-високата стойност е 8 000 евро. Това показва нулев технически капацитет. Ето защо всички български колективни системи за отработени масла прилагат втората възможност, като сключват договори с подизпълнители–търговски дружества, които имат съответният капацитет и разрешителни. Тези договори имат типови общи условия и се сключват при пазарни условия срещу възнаграждение.

Основен проблем при сключването на тези типови договори е неясният смисъл на техния предмет (целта и резултатът от изпълнението).

Обикновено предметът на тези договори има следното съдържание: *Възложителят възлага, а изпълнителят приема да извърши дейностите по събиране, транспортиране, съхраняване и оползотворяване на отпадъци–отработени масла, съгласно Наредбата за отработени масла и отпадъчните нефтопродукти (Наредбата-НОМОН, 2013). Ключовият въпрос за изясняване на съдържанието на предмета на договора и дължимото изпълнение от подизпълнителя е какво представлява „оползотворяване на отпадъци–отработени масла“.*

Съществуващата в последните десет години практика в България

⁷ В Рамковата директива (Directive 2008/98/EC) е акцентирано на отработените масла като чувствителна отпадъчна група с изричното задължение на държавите – членки да докладват за планиране и периодично докладване към ЕК за постигнатия напредък (art.28, para.3 (b); art.37).

е, че фирмата–подизпълнител е изпълнила задължението си по договора към колективната система–възложител, след като издаде служебна бележка на същата, че е оползотворила от нейно име предварително определеното количество отпадъци. След издаването на тази бележка тя се представя от колективната система пред министерство на околната среда и водите. На основание на това решаващо доказателство и на придружаващ одитен доклад. Министерството освобождава членовете на колективната система от заплащане на продуктова такса към държавата (Закон за управление на отпадъците 2012, чл.59, ал.3). Освобождаването се извършва с официална заповед на министъра, която се публикува (Регистър на заповедите на Министерството на околната среда и водите, 2017). С приемането на изпълнението от Министерство на околната среда и водите, отношенията между колективната система и подизпълнителя, издал бележката за оползотворяване, се прекратяват. Подизпълнителят получава възнаграждението за извършените услуги към този момент.

От това следва, че изпълнението на договора за *оползотворяване на отпадъци–отработени масла* се заключава в издаване на служебна бележка от подизпълнителя–инсталация с капацитет и разрешителни документи, която възложителят–колективната система за оползотворяване на отпадъците, която няма капацитет предава на министерството, че си е изпълнила целите. Към този момент–издаването на служебната бележка, възложителят дължи и заплаща възнаграждението на изпълнителя за извършеното от негово име оползотворяване.

В същото време подизпълнителят в процеса на оползотворяване получава полезен краен икономически продукт (базово масло), който продава на трети лица на свободния пазар. По този начин колективната система–възложител заплаща безвъзмездно суровината и процеса на производството на базовото масло на дружеството–изпълнител, което получава цялата печалба от крайния продукт. Това е опортюнизм, основан на неясни институционални правила. Така се получава и загуба на обществено благосъстояние, като се формира определена социална цена за обществото.

3. Модел за измерване на транзакционните разходи в дейността на колективните системи за оползотворяване на отпадъци

Разработването на модел за измерване на транзакционните разходи в дейността на колективните системи за оползотворяване на отпадъци се основава на структурния анализ, направен в предходния раздел. Като отправна точка ще се използва моделът на Collins and Fabozzi (1991). Този

модел ще бъде съществено преработен, тъй като е създаден за управление на разходите при финансови (борсови) транзакции и неговите детерминанти не отговарят на изискванията на икономиката на околната среда. Също така в модела ще бъде изведено второ ниво, което ще отчита социалния публичен разход (влиянието върху общественото благосъстояние), защото данните, които ще бъдат получени от модела на транзакционните разходи, го позволяват. Новият модел ще има следния вид:

Социален публичен разход (SPC) = *количеството регенерирано отработено масло при наличие на колективни системи - количеството регенерирано отработено масло без наличие на колективни системи.*

Транзакционни разходи (TrC) = *Фиксирани разходи (FtrC) + Променливи разходи (VtrC).*

FtrC = *Административни фиксирани разходи + Пазарни фиксирани разходи.*

Административни фиксирани разходи = *разходите по обслужване на лицензионната банкова гаранция, учредена в полза на държавата за упражняване на дейността + разходите за извършване на ежегоден одит за нуждите на отчитане на целите + разходите за поддържане на контролна документация и съдействие при проверки в дейността от контролните публични органи.*

Пазарни фиксирани разходи = *разходите за контрол на изпълнението при преработвателя + разходите за контакт с фирмите-членове на колективната система.*

VtrC = *Разходи за изпълнение + Алтернативни разходи.*

Разходи за изпълнение = *постигната цена за услугата на преработвателите – цената при наличие на собствен капацитет за преработка.*

Алтернативни разходи = *приходите от продажба на регенерираното базово масло – приходите от производители, членуващи в колективната система.*

При отчитане на второ ниво на модела „социалният публичен разход“ се отчита като:

Първо, евентуалната липса на публичен ефект (допълнителен принос) от дейността на голяма част от колективните системи за

оползотворяване на отпадъци от отработени масла. Според последния публикуван доклад на Изпълнителната агенция по околна среда (ИАОС, 2015) оползотворяването на отпадъчни масла и отпадъчни нефтопродукти в България през 2009 г. е 39% от пуснатите количества, а през 2015 г. е 44%. В страната съществуват две инсталации, притежаващи комплексно разрешително за извършване на тази дейност, които са собственост на търговски дружества. Една от тях е и собственик на колективна система за оползотворяване. Техният капацитет надхвърля посочените количества в доклада на ИАОС (2015), които са декларирани като оползотворени от регистрираните в България общо 6 колективни системи и три дружества–индивидуално изпълняващи задълженията си. Това води до съмнението, че след като има пазарно търсене за такова количество базово масло от производители на моторни, трансмисионни и индустриални масла, смазки, гудрон, тежко гориво, то търговските дружества, притежаващи комплексно разрешително, биха събрали и оползотворили отработените масла дори и без наличието на колективни системи. Дейността на колективните системи се заключава в получаването на документ за оползотворени отпадъци. Според справка, направена в Националния осигурителен институт за нуждите на изследването, към края на 2017 г. от петте колективни системи за оползотворяване на отработени масла, регистрирани в България, четири имат персонал от по 2-ма човека и само една има персонал от 4-ма човека. Това още веднъж подчертава липсата на капацитет на колективните системи за оползотворяване на отработени масла. Този извод допълва проблемите на корпоративното управление на българските търговски дружества, изведени от Tchipev (2009) и Zahariev (2014), които не са ги разгледали в контекста на екобизнес.

Второ, пропускането да се наберат достатъчно финансови средства за колективната система, за да създаде тя собствен технически капацитет за самостоятелно осъществяване на оползотворяване на отпадъци. Ако колективната система би изградила такъв капацитет, то производителите, които са нейни членове, ще заплащат по-ниски вноски и съответно ще имат повече пари за инвестиции в модерни ресурсо- и енергийно-ефективни производствени фактори. Така биха се намалили общите емисии на производителите по отношение на всички компоненти на околната среда, от което обществото би спечелило. Този извод би могъл да бъде подкрепен и с хипотезата на Porter and Van der Linde (1995).

Заклучение

Изследванията в областта на икономическия анализ на управлението на отпадъците от отработени масла все още са малобройни. Също така изследванията, които отчитат транзакционните разходи в областта на околната среда, са фокусирани главно върху аспекта на реализиране на политики от държавен орган и отчитане на разходите на засегнатите страни. Настоящото изследване си постави за цел да отчете транзакционните разходи на един от търговските участници в реализирането на екологична политика, което следва да допълни общата картина на съществуващите транзакционни разходи в тази област.

Липсата на обща и подробна институционална уредба в ЕС на колективните системи за реализиране на разширената отговорност на производителя води до неефективност на националните уредби на държавите – членки. Това поставя и риск от компроментиране на цялостната система за управление на отпадъците пред обществото.

В предложението на законодателния пакет за създаването на „кръгова икономика“ (COM/2015/0595), който се очаква да се прилага след 2019 година, е обърнато частично внимание на този въпрос.

Положителните аспекти на предложението са, че прави ясна собствеността на колективните системи. Също така се прави опит да се разшири контролът върху финансовото управление, но разпоредбите са твърде общи и неясни. В момента този контрол се извършва без конкретни специални одиторски стандарти и една от целите на настоящото изследване е да подпомогне въвеждането на такива за транзакционните разходи на колективните системи. Най-същественият пропуск на новата уредба според настоящото изследване е липсата на правила, които да стимулират колективните системи към създаването на собствен технически капацитет за оползотворяване на отпадъци. От една страна, тези колективни системи натрупват голям финансов ресурс, от друга страна, нямат право да разпределят печалба. Както се вижда от примера в България, въпреки този голям финансов ресурс те поддържат персонал от по 2-ма служители и средната стойност на техните ДМА е 2000 евро. В същото време почти равният процент на оползотворени отпадъци от отработени масла за последния отчетен седемгодишен период (средно 42%), както и капацитетът на преработвателните търговски дружества, който надхвърля оползотвореното количество, създават съмнение за приноса на колективните системи. Преработвателните търговски дружества в България извършват пълния цикъл от операции още от събирането на отработените масла до произвеждането на крайния продукт – базово масло, който вече не е отпадък. Тоест колективните системи не участват със собствен капацитет в нито един етап от

целия цикъл на оползотворяване. Това оформя предпоставки за извеждане на социален публичен разход.

Методологията за отчитане на социалния разход при колективните системи за управление на отпадъци само е маркирана като основа за второ ниво на разработения модел в настоящото изследване. Тя може да се разшири, тъй като изходните данни от модела на транзакционните разходи позволяват развиването на такъв анализ. Като заключителен извод се извежда предположението, че отчитането на транзакционните разходи в областта на околната среда не може да става отделно от отчитането на социалния разход и ефектите върху общественото благосъстояние.

Използвани източници

- Calcott, P. and Walls, M. (2005). Waste, recycling, and “Design for Environment”: Roles for markets and policy instruments. *Resource and energy economics*, 27(4), 287-305.
- Coggan, A., Whitten, S. M. and Bennett, J. (2010). Influences of transaction costs in environmental policy. *Ecological Economics*, 69(9), 1777-1784.
- Collins, B. M. and Fabozzi, F. J. (1991). A methodology for measuring transaction costs. *Financial Analysts Journal*, 47(2), 27-36
- Dubois, M. (2012). Extended producer responsibility for consumer waste: the gap between economic theory and implementation. *Waste Management & Research*, 30(9_suppl), 36-42.
- Falconer, K. and Saunders, C. (2002). Transaction costs for SSSIs and policy design. *Land use policy*, 19(2), 157-166.
- Hughes, R. (2017). The EU Circular Economy Package–Life Cycle Thinking to Life Cycle Law?. *Procedia CIRP*, 61, 10-16.
- Ino, H. (2011). Optimal environmental policy for waste disposal and recycling when firms are not compliant. *Journal of Environmental Economics and Management*, 62(2), 290-308.
- Porter, M. E. and Van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *The journal of economic perspectives*, 9(4), 97-118.
- Shinkuma, T. (2007). Reconsideration of an advance disposal fee policy for end-of-life durable goods. *Journal of Environmental Economics and Management*, 53(1), 110-121.
- Tchipev, P. D. (2009). Where is the Bulgarian Corporate Governance Model Heading to?. *Economic Studies*, 18(1), 58-65.

Williamson, O.E., (1996). *The Mechanisms of Governance*. Oxford University Press, New York.

Ying, J. and Li-jun, Z. (2012). Study on green supply chain management based on circular economy. *Physics Procedia*, 25, 1682-1688.

Zahariev, A. (2014). Issues of Corporate Capital Optimisation in Bulgaria, *Business Management*. (2) 26-47.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions tackling the challenges in commodity markets and on raw materials (*COM/2011/0025 final*).

Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives (*OJ L 312, 22.11.2008, p. 3–30*)

European Commission. (2012). Guidelines on the interpretation of key provisions of Directive 2008/98/EC on waste. Retrieved from <http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/guidance.htm>

Izpalnitelna agentsia po okolna sreda. (2015). Doklad otnosno chl. 50 ot Naredbata za otrabotenite masla i otpadachnite neftoprodukti. Retrieved from http://eea.government.bg/bg/nsmos/waste/dokumenti/dokumentiNEW/Doklad__2015.pdf

Ministerstvo na okolnata sreda i vodite. (2017). Registar na zapovedite za otchitane na izpalnenieto na kolektivnite sistemi za opolzotvoryavane na otraboteni masla. Retrieved from <http://www.moew.government.bg/bg/otpaduci/specifichni-otpaduchni-potoci/otraboteni-masla-i-otpaduchni-neftoprodukti/organizacii-po-opolzotvoryavane/>

Ministerstvo na pravosadieto. (2017). Targovski registar-Agentsia po vpisvaniyata. Retrieved from <https://public.brra.bg/checkups/default.ra?0>

Naredba za otraboteni masla i otpadachnite neftoprodukti (Prieta s PMS № 352 ot 2012 g., Obn. DV. br.2 ot 2013g.)

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2008/98/EC on waste (*COM/2015/0595 final - 2015/0275 (COD)*)

Zakon za upravlenie na otpadatsite, (*Obn. DV. br.53 ot 2012g, izm. i dop. DV. br.88 ot 2017g.*)

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXI, КНИГА 1 – 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Людмил Кръстев

Практически аспекти на финансовия контролинг във фирмата / 3

Гл. ас. д-р Щерьо Ст. Ножаров

Транзакционни разходи при колективните системи за оползотворяване на отпадъците в ЕС / 19

Докторант Цветелин Тодоров Борисов

Някои аспекти от приложението на мобилните информационни технологии в туризма / 34

Докторант Александър Д. Александров

Бизнес цикълът и съвременните му характеристики / 44

Беатрис В. Любенова

Икономическото неравенство в България в 21 век / 58

Доц. д-р Величко Петров

Статистиката като наука и практика – традиции и съвременни измерения / 72

Този брой се издава с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания” към МОН по одобрен проект на Редакционния съвет с № НП 04/68 по конкурс „Българска научна периодика – 2016”.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. Лестър Лойд-Ризън – Директор на Центъра по международен бизнес към Международното бизнес училище Ашкрофт, Кембридж, Великобритания
Проф. Кен О’Нийл – Ръководител на катедра по предприемачество и развитие на малкия бизнес към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия
Проф. Ричард Торп – Бизнес школа на Университета Лийдс, професор по развитие на управлението, зам.-директор на Киурт институт, Лийдс, Великобритания
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Президент на Сената на Университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Първи зам.-ректор по научно-педагогическа и научна работа, Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман” (Украйна)

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Елка Узунова – координатор и ръководител на екипа
Ст. преп. Даниела Стоилова – превод на английски език
Ст. преп. Румяна Денева – превод на английски език
Ст. преп. Маргарита Михайлова – превод на английски език
Ст. преп. Иванка Борисова – превод на английски език
Ст. преп. Венцислав Диков – стилев редактор на английски език

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Албена Александрова – компютърен дизайн на българския език на списанието

Благовеста Борисова – компютърен дизайн на английския език на списанието

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: a.aleksandrova@uni-svishtov.bg, b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов” – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXI, книга 1 - 2018

**Практически аспекти на финансовия
контролинг във фирмата**

**Транзакционни разходи при колективните
системи за оползотворяване на отпадъците
в ЕС**

**Някои аспекти от приложението на мобилните
информационни технологии в туризма**

**Бизнес цикълът и съвременните му
характеристики**

**Икономическото неравенство в България
в 21 век**

**Статистиката като наука и практика –
традиции и съвременни измерения**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

Изисквания при депозиране на статии за сп. „Народностопански архив”

1. Обем: статии от 12 до 25 страници

2. Депозиране на материалите: на хартиен носител и в електронен вид като приложен файл на E-mail: NSArhiv@uni-svishtov.bg

3. Технически изисквания:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата – А4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт – Times New Roman 14 pt;
- полета – Top - 2.54 cm; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата – долу вдясно;
- текст под линия – размер 10 pt;
- графики и фигури – Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, академична длъжност, научна степен – шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold – центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 15 реда; ключови думи – от 3 до 5;

- **JEL** класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor.

5. Правила за цитиране: от 01.01.2017 г. в периодичните издания на СА „Д. А. Ценов” – Свищов за библиографско цитиране на информационни източници ще се използва **APA Style**. Неговите изисквания са поместени тук: <http://www.uni-svishtov.bg/default.asp?page=page&id=71> и тук: <http://www.apastyle.org/>.

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Ръкописите на нехабилитирани преподаватели се придружават от препис на протокол от катедрата, обсъдила и предложила научната разработка за публикуване.

От 1 януари 2017 г. заглавието на списанието на английски език е „Economic Archive”, като заменя транслитерираното наименование “Narodnostopanski archiv”, използвано до края на издателската 2016 г.

Авторите на публикуваните материали на страниците на списание „Народностопански архив” носят отговорност за тяхната автентичност.

От Редакционния съвет

www.uni-svishtov.bg/NSArhiv